

Валентина Полікарпівна Антонюк

д-р екон. наук, проф.

голов. наук. співробітник

ORCID 0000-0003-2100-7343

e-mail: antonukvp@gmail.com,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

ПОТРЕБА ВІДБУДОВИ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ ТА РОЛЬ СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ В ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

Постановка проблеми. На сучасному етапі Україна знаходиться у стані тривалої і виснажливої війни, розв'язаної Росією з метою знищення української незалежної держави. Країна несе величезні економічні втрати. За оцінкою Кабміну України та Світового банку (СБ), сукупні втрати України (економічні, соціальні та інші) від війни на початок 2024 р. становили \$499 млрд. За їхньою оцінкою, на відновлення української економіки впродовж наступного десятиліття знадобиться \$486 млрд [1]. Однак територіально руйнування і втрати розподілилися нерівномірно, найбільше – в раніше окупованих та у прифронтових регіонах. Тому, за оцінкою СБ, на відновлення Донецької, Луганської, Харківської, Запорізької, Херсонської і Київської областей для кожної з них необхідно буде 11 і більше млрд доларів; для відбудови Миколаївської та Чернігівської областей – від 5 до 10,9 млрд; для відновлення Рівненської, Одеської, Сумської та Дніпропетровської областей – від 1 до 5 млрд; для кожної з усіх інших областей – менше 1 млрд доларів [1]. Війна посилює диспропорції регіонального розвитку України. Це вказує на великі і складні завдання відбудови та відновлення економіки регіонів, передусім у найбільш постраждалих областях. Однак і інші регіони також зазнають суттєвих втрат, які можуть бути ще більшими, оскільки воєнні дії тривають.

Згідно з Законом України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р. зі змінами і доповненнями), «метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, створення безпечних умов, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання» [2]. Основними напрямками державної регіональної політики визначено: відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України; зменшення територіальної диференціації за показниками соціально-економічного розвитку; формування конкурентоспроможності регіонів. Необхідно створити умови для безпечної життєдіяльності населення, можливостей зайнятості та задоволення базових матеріальних і соціальних потреб, що є необхідним для збереження і повернення людського потенціалу на постраждалі території.

Однак багато дослідників відзначають, що перед Україною стоять не лише масштабні задачі відбудови економіки, але й реконструкції та інноваційної модернізації господарського комплексу [3; 4]. Це необхідно для подолання технологічного відставання та підвищення конкурентних позицій національної економіки. Розвиток високотехнологічних виробництв також дасть змогу у більшій мірі задовольнити потреби збройних сил України у сучасній зброї та потреби, пов'язані з реконструкцією господарського комплексу, підвищити стійкість національної економіки та безпеку держави. В той же час відбудова України неможлива без урахування регіональних особливостей, їхніх втрат та нових економічних реалій, які виникли внаслідок війни, переміщення підприємств та масштабної міграції населення. Відбудова та інноваційна модернізація економіки регіонів має базуватися на більш повному врахуванні сильних та слабких сторін регіональних економічних систем та залученні до цього процесу всіх суб'єктів регіонального розвитку. Ефективним інструментом забезпечення такого вектору регіонального розвитку є *стратегія смарт-спеціалізації*, яка широко використовується в країнах Європейського Союзу (ЄС).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регіонального розвитку України завжди були в полі зору вітчизняних науковців. Напередодні війни науковці вказували на неефективність механізму фінансового забезпечення регіонів, низький рівень інвестицій, слабкий розвиток підприємництва, недосконалість існуючої системи державно-приватного партнерства та інші проблеми, які зумовлювали загострення диспропорцій регіонального розвитку [5]. В умовах повномасштабної війни ці проблеми загострилися та появилися нові. В статті дослідниці Інституту регіональних досліджень С. Ішук здійснено оцінку діяльності різних секторів економіки у регіонах, втрат обсягів виробництва і експорту внаслідок війни та зроблено висновок про зменшення частки високотехнологічної продукції, що призводить до втрати конкурентних переваг та підриває можливості повоєнної модернізації регіонів [6]. В таких умовах використання методології смарт-спеціалізації для забезпечення відновлення й розвитку економіки регіонів є досить актуальною. Вітчизняні дослідники досить широко аналізу-

вали процеси та проблеми смарт-спеціалізації в Україні, що відображено в публікаціях фахівців Інституту регіональних досліджень НАН України (ІРД НАНУ) [7], Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) [8], Інституту економіки промисловості НАН України (ІЕП НАНУ) [9], статтях К. Прасолова і Б. Данилишина [10], О. Носирева [11] та багатьох інших дослідників. Нині стратегія смарт-спеціалізації стає ще більш актуальною в контексті завдань відновлення і модернізації постраждалої внаслідок війни економіки регіонів України.

Мета та завдання статті. Метою статті є аналіз ролі смарт-спеціалізації в забезпеченні відбудови та модернізації економіки регіонів у воєнний та повоєнний період. Для досягнення цієї мети розкрито сутність концепції смарт-спеціалізації, її теоретико-методологічне підґрунтя, розглянуто політику смарт-спеціалізації в Європейському Союзі, завдання і практику смарт-спеціалізації регіонів в Україні, систематизовано необхідні умови ефективної смарт-спеціалізації в умовах війни.

Викладення основних результатів дослідження. Використання методології смарт-спеціалізації для забезпечення регіонального розвитку розпочалося на початку ХХІ століття. Як відзначають дослідники смарт-спеціалізації, даний термін з'явився та змістовно сформувався ще у період 2005–2007 рр., його вперше було використано в праці Д. Форей (D. Foray) та Б. Ван Арк (B. Van Ark), присвяченій механізму прискороженого залучення інновацій та новітніх розробок до країн ЄС. У подальшому термін увійшов у науковий оборот та був використаний у новій економічній стратегії ЄС «Європа 2020» (2010 р.) в арсеналі рекомендованих до застосування інструментів реформування економіки регіону [12]. Смарт-спеціалізація використовувалася для формування та досягнення цілей стратегії Європа-2020. Правові засади даного стратегічного інструменту визначено Регламентом Європейського Парламенту і Ради ЄС № 1303/2013: «Стратегія смарт-спеціалізації» означає національні чи регіональні інноваційні стратегії, що визначають пріоритети для формування конкурентних переваг шляхом розвитку та узгодження власних сильних сторін у галузі дослідження та інновацій відповідно до потреб бізнесу з метою реагування на нові можливості та ринкові зміни в узгоджений спосіб, водночас уникаючи дублювання та фрагментації зусиль; стратегія смарт-спеціалізації може набувати форми національних або регіональних рамок стратегічної політики дослідження та інновацій або може бути включена до них» [13].

Сутність концепції смарт-спеціалізації (або «S3», – від англ. Smart Specialisation Strategy) полягає у виявленні унікальних характеристик і активів країни чи регіону та використанні їх для забезпечення більш динамічного і ефективного зростання. На регіональному рівні розумна спеціалізація є одним із інструментів формування регіональних інноваційних систем. Вона являє собою місцевий підхід, який характеризується виявленням і підтримкою стратегічних напрямків розвитку, що базується як на аналізі сильних і потенційних можливостей економіки регіону, так і на процесі підприємницького пошуку (Entrepreneurial Discovery Process) з широкою участю зацікавлених сторін. Смарт-спеціалізація базується на широкому погляді на інновації, включаючи технологічні, організа-

ційні та соціальні підходи у спеціалізації, та на залученні до інноваційного процесу широкого кола учасників.

Теоретичною основою смарт-спеціалізації, як моделі інноваційного розвитку регіонів, є концепції «потрійної спіралі» («Triple Helix») та «чотирих-факторної спіралі» («Quintuple Helix»). Концепція «потрійної спіралі», яку запропонував професора Стенфордського університету Генрі Іцкович [14] як нову інституційну основу інноваційного циклу, що формується шляхом органічної взаємодії трьох основних суб'єктів процесу створення інновації: університетів, бізнесових структур та органів влади (як центральної, так і місцевої), здобула широке визнання та застосування в практиці інноваційного розвитку. Таке поєднання створює більш ефективні управлінські інструменти та організаційні умови для активізації процесів генерації та комерціалізації інновацій у безперервному режимі шляхом постійної колаборації всіх учасників інноваційної діяльності. Концепція «потрійної спіралі» відводить значну роль освіті та науці в інноваційному процесі, яка найкращим чином реалізується через університет нового типу – підприємницький університет. Як відзначав Ю. Бажал, такі вищі навчальні заклади вже відіграють провідну роль у національних та регіональних інноваційних системах інтелектуальних економік розвинених країн [15].

Концепція «Quintuple Helix» доповнює перелік суб'єктів інноваційного процесу четвертим важливим елементом, до якого відноситься загальне середовище продукування і споживання інновацій, та який має узагальнюючу назву «громадянське суспільство» [16; 17]. В нього дослідники включають всі ринкові і неринкові інституції, які можуть мати вплив на інноваційний процес. Дослідники ролі громадянського суспільства в регіональних інноваційних системах, посилюючи на числення публікації, відзначають його вкрай важливу роль у формуванні середовища, сприятливого для інновацій (*вставка 1*).

Вставка 1

Регіональні інноваційні екосистеми є двигуном постійних змін у ринковій динаміці, де інновації конкурують у своїй адаптивності, знаннях та внеску. Існує велике очікування щодо ролі академічних кіл або вищих навчальних закладів у сприянні інноваціям, що підтримується урядовою політикою та приватними ініціативами, які забезпечують основу для цих змін. Однак зараз можна визнати важливим і внесок громадянського суспільства в генерацію інновацій, що виникають з економічних, екологічних і соціальних питань, підкреслюючи, що *громадянське суспільство відіграє життєво важливу роль у регіональних інноваційних системах і вважається фундаментальним для успішності інноваційної діяльності*. У цьому контексті громадянське суспільство пов'язане з поведінкою громадян, громадських рухів та суб'єктів ринку, тобто організацій, груп або осіб, відірваних від держави та ринку, таких як неурядові організації (НУО), некомерційні організації, торгові асоціації, соціальні підприємці чи інші неформальні мережі.

Paulina González-Martínez, Domingo García-Pérez-De-Lema, Mauricio Castillo-Vergara, Peter Bent Hansen. Determinants and performance of the quadruple helix model and the mediating role of civil society. *Technology in Society*. Vol. 75, November 2023.

DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2023.102358>

Отже, для забезпечення регіонального розвитку на засадах розумної спеціалізації мають бути задіяні в інтерактивному процесі взаємної діяльності та обміну інформацією всі регіональні актори: освіта і наука,

бізнес, органи державної влади, населення і громадянське суспільство.

Смарт-спеціалізація відкриває широкі можливості для динамічного регіонального розвитку шляхом: виявлення конкурентних переваг регіону, більш активного використання внутрішніх ресурсів; стимулюванням розвитку місцевого бізнесу та підприємницьких ініціатив; прискоренням інноваційного розвитку регіону шляхом більш тісної координації бізнесу, науки, регіональних органів влади, громадських організацій; покращенням інвестиційного іміджу регіону, що дозволяє залучити більш кошти державних програм підтримки та грантів ЄС; підвищенням експортних можливостей регіону. Все це в сукупності забезпечує кращу позитивну динаміку регіонального розвитку.

Дослідниками S3 відзначається, що в ЄС до 2020 р. на регіональному та національному рівнях було розроблено 120 стратегій смарт-спеціалізації, як практичних інструментів синергії науки, бізнесу, державних інституцій та місцевого самоврядування, які дозволяють впроваджувати інновації, використовувати сучасні наукові розробки, застосовувати SWOT-аналіз проектів, створювати нові конкурентні види діяльності [18]. Упродовж 2014-2019 років регіонами ЄС в рамках реалізації стратегій смарт-спеціалізації було освоєно 134,5 млрд євро із 162,8 млрд, запланованих на фінансування тематичних напрямів стратегічної цілі «розумний розвиток» [7, с. 10], що дало змогу стимулювати економічний, інноваційний та соціальний розвиток регіонів.

Для підтримки і розвитку регіонів на основі розумної спеціалізації, Європейська комісія створила Платформу Смарт-спеціалізації (S3 Platform) [19] як Спільноту практиків смарт-спеціалізації (S3 CoP) та запустила нове єдине вікно для смарт-спеціалізації для регіонів ЄС. Платформа спирається на десятирічний досвід роботи з S3 і надає практикам широкий набір стратегічних послуг, розуміючи їхні потреби та спільно розробляючи рішення щодо будь-якого відповідного аспекту S3 (вставка 2).

Вставка 2

Платформа Смарт-спеціалізації (S3 Platform) – інструмент підтримки смарт-спеціалізації Об'єднаного дослідницького центру Європейської Комісії, що надає рекомендації країнам ЄС і регіонам для розробки і реалізації їх Стратегій смарт-спеціалізації (S3). Основні задачі:

- Забезпечення інструктивним матеріалом і прикладами передової практики
- Формування інформаційної стратегії і розроблення політики
- Сприяння експертним оцінкам і взаємному навчанню
- Підтримка доступу до відповідних даних
- Підготовка спеціалістів з відповідних питань

Смарт-спеціалізація в Україні. Корисні посилання. URL: <https://www.innopolicy.info/%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>

Також відзначається, що Платформа S3 зараз зосереджує свою увагу на смарт-спеціалізації в країнах, що не входять до ЄС, пропонуючи глобальну перспективу, а також на трансформації, орієнтованій на інновації, через Партнерство для регіональних інновацій [20]. У багатьох вітчизняних наукових публікаціях наводяться приклади успішних практик смарт-спеціалізації європейських регіонів [21; 22].

В Україні заходи з впровадження смарт-спеціалізації на регіональному рівні розпочалися у 2016 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 932 про порядок розроблення регіональних стратегій розвитку [23]. Планувалося, що впровадження смарт-спеціалізації у стратегічне планування розвитку регіону здійснюється з метою: забезпечення сталого розвитку регіону; підвищення ефективності управління інноваційними процесами у регіоні; створення сприятливого середовища для інноваційної діяльності; підвищення рівня інноваційної та інвестиційної активності регіону. Було визначено перелік пілотних регіонів, в яких відбувалася апробація стратегії смарт-спеціалізації: спочатку в Запорізькій, Харківській, Одеській областях, а потім долучилися інші. Станом на 15 травня 2021 року всі області України мали затверджені обласними радами регіональні стратегії розвитку на період до 2027 року, які були розроблені на засадах смарт-спеціалізації [24]. Однак аналіз низки регіональних стратегій вказував на відсутність чіткого розуміння методології S3 та визначення конкретних векторів і заходів з розумної спеціалізації економіки регіону, тому на початок 2021 р. фахівці Індустрії 4.0 Україна відзначали, що не було жодного регіону, де б ця стратегія була запущеною [25].

У зв'язку з тим, що в Україні становище регіонів внаслідок війни кардинально змінилося, визначені раніше стратегічні завдання смарт-спеціалізації регіонів у більшості випадків можуть бути або недосяжними, або не актуальними. Слід відзначити, що в новому порядку розроблення регіональних стратегій розвитку 2023 р. [26; 27] смарт-спеціалізація згадується, однак їй не відводиться важлива роль у формуванні стратегій. Разом з тим, науковці та практики відзначають, що впровадження і реалізація стратегії смарт-спеціалізації залишається вкрай важливим завданням для відновлення та інноваційного розвитку регіонів та країни. «Особливої актуальності питання smart-спеціалізації України набуває в умовах воєнних дій, за яких необхідно швидко і якісно відновлювати зруйнований житловий фонд, об'єкти соціальної та виробничої інфраструктури, комплементарно створюючи базис для довгострокового інноваційного розвитку країни» [22]. Необхідність смарт-спеціалізації для відновлення економіки і промисловості підтримує в умовах війни і поточного періоду підтримують також І. Підоричева [28] та О. Носирєв [29].

Нині за допомогою міжнародних партнерів в Україні формуються умови для структурної і технологічної модернізації економіки. У 2023 р. в Лондоні на Ukraine Recovery Conference Європейська Комісія анонсувала Ukraine Facility – нову чотирирічну програму фінансування України на 50 млрд євро, яка має забезпечити швидке відновлення і розвиток української економіки, підтримку стратегічних секторів України та пришвидшити реформи і євроінтеграцію [30]. Кабінет Міністрів України у березні 2024 року затвердив План для Ukraine Facility, який є основою для реалізації програми фінансової підтримки України від Європейського Союзу протягом 2024-2027 років [31]. План реалізації фінансової підтримки ЄС має регіональне спрямування (вставка 3).

Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, яке ставиться завдання завершення реформи децентралізації та посилення ролі

громад у відновленні та відбудові своїх територій, відзначає, що за підтримки Плану Ukraine Facility українська регіональна політика має шанс на належне Perezавантаження, яке базуватиметься на підході "знизу-вгору" та керуватиметься даними [32]. Тобто, на підході, який відповідає методології смарт-спеціалізації. Отже, з впровадженням Плану Ukraine Facility стратегія смарт-спеціалізації регіонів для України актуалізується.

Вставка 3

Відбудова буде в першу чергу відбуватись в регіонах. Потрібно посилити спроможність регіонів, забезпечити ресурсами та інструментами задля ефективного відновлення та подальшого розвитку. Передбачається:

- посилення спроможності регіонів;
- економічний, соціальний, екологічний та територіальний розвиток регіонів та громад;
- активна участь населення в управлінні громадою;
- прозорість та підзвітність місцевого самоврядування;
- стратегія регіонального розвитку;
- створення умов для комфортного проживання, само-реалізації та розвитку.

План для реалізації Ukraine Facility 2024-2027. Міністерство економіки України. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

Ефективне використання стратегії та механізмів смарт-спеціалізації регіонів для повоєнного відновлення економіки потребує критичного аналізу довоєнного досвіду її впровадження в Україні та залучення до використання успішних європейських практик. Однак, найбільш важливим є розуміння механізму та чинників смарт-спеціалізації регіонів. Науковці IPD НАНУ розробили **формалізовану модель смарт-спеціалізації**, яка виражається такою формулою:

$$F_t = \{K_j; S; F; I_i; L_i; t\},$$

де K_j – вид економічної діяльності, $j=1, m$; S – стратегічні програми макроекономічного розвитку; F_t – фінансові ресурси; I_i – інституціональна інфраструктура; L_i – людський, а також інтелектуальний потенціал; i – регіон (субрегіон), $i=1, n$; t – часовий період реалізації, $t=1, T$ [7, с. 8].

На основі проведеного дослідження фахівці IPD вважають, що недоліки впровадження смарт-спеціалізації в Україні були пов'язані з відсутністю чітко означеної стратегії розвитку національної макросистеми, нестачею фінансових ресурсів для реалізації проектів смарт-спеціалізації, мали істотні недоліки інфраструктурного забезпечення реалізації смарт-проектів в Україні. Також як недолік відзначалося слабкість забезпечення людськими активами, оскільки, на їхню думку, значна частина людського капіталу вже залучена в міжнародний технологічний трансфер навіть на рівні студентів старших курсів» [7, с. 8-11].

Отже, для забезпечення ефективної смарт-спеціалізації регіонів необхідним є: розробка реалістичних стратегій розвитку громад і регіонів, які б спиралися на детальну інвентаризацію власних ресурсів і можливостей та забезпечували використання наявних переваг; залучення необхідних для відновлення фінансових ресурсів, потреба в яких у більшості регіонів, що зазнали бойової дії, є дуже великою; залучення кваліфікованої робочої сили та створення умов для ефективної трудової діяльності; активізація всіх суб'єктів регіонального розвитку до завдань відновлення та забезпечення їхньої продуктивної співпраці.

Стратегічне планування. В Україні Державна стратегія регіонального розвитку (ДСРР) на 2021-2027 роки була затверджена 2020 р. Міністерством інфраструктури було підготовлено проєкт щодо оновлення положень Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [33], і хоча він поки що не затверджений, міністерство готує план заходів до нього. Також міністерство активно націлено на впровадження стратегічного планування в громадах (вставка 4).

Вставка 4

За друге півріччя 2023 року загальна кількість територіальних громад, які охоплені процесом стратегічного планування, збільшилась з 1283 до 1314 громад (до 91%). Про це свідчать дані моніторингу стану розроблення та затвердження стратегічних документів, проведеного Міністерством відновлення. Серед лідерів за кількістю затверджених стратегій розвитку громад: Вінницька (95%), Полтавська (80%), Івано-Франківська (74%), Львівська (74%) та Миколаївська (73%) області. Водночас найбільша кількість проєктів стратегій розробляється у Закарпатській (77%), Київській (59%), Харківській (55%), Запорізькій (54%), Рівненській (53%), Кіровоградській (49%), Хмельницькій (47%) та Тернопільській (40%) областях.

Понад 90% громад розробляють або вже затвердили стратегічні документи розвитку. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 2024. 8 березня. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35390.html>.

Зараз важко сказати, наскільки ефективним є таке стратегічне планування, оскільки у зв'язку з військовою ситуацією постійно змінюється. Мабуть доцільно було б стратегічне планування впроваджувати в регіонах, в яких більш стабільна ситуація – регіони тилу і центру, а в інших розробляти оперативні плани. Також важливим є не кількість розроблених стратегій, а їх якість і те, наскільки вони використовують методологію смарт-спеціалізації. Зараз оцінити якість такого планування важко. Позитивним є те, що до цього процесу залучено багато міжнародних та громадських організацій. За даними міністерства, 850 організацій надають підтримку громадам у розробці власних стратегій розвитку. Серед них: Програма «U-LEAD з Європою», яка співпрацює з 237 громадами, проєкт міжнародної технічної допомоги, україно-швейцарський проєкт «DESPRO», який охоплює декілька напрямків та більше сотні громад, Проєкт «Польський досвід для розробки Стратегічного плану розвитку громад» за фінансової підтримки Польсько-Американського Фонду Свободи в рамках програми RITA та багато інших [33].

Фінансове забезпечення. Слід відзначити, що внаслідок великих руйнувань обсяг необхідних фінансових ресурсів для відбудови у найбільш постраждалих регіонах є дуже великим, який в декілька раз перевищує валовий регіональний продукт (ВРП) 2021 року (див. таблицю): у Донецькій області – в 7 разів, в Харківській – в 5 разів. Потреби у фінансових ресурсах будуть зростати, оскільки війна і руйнування тривають.

Тому важливим є залучення фінансових ресурсів із різноманітних джерел. Цей процес вимагає спільних зусиль уряду, міжнародних партнерів, бізнесу та громадянського суспільства України. Лише через цей колективний підхід Україна має змогу стати на шлях відбудови та розвитку. Основним джерелом фінансування на даний момент є гранти і кредити від міжнародних партнерів, залучення міжнародної адресної допомоги на вирішення конкретних проблем, інвестиції українського бізнесу. Важливо, щоб необхідні кошти

Збитки, втрати та потреби на відновлення за оцінкою Світового банку в найбільш постраждалих областях України, млрд дол. США*

Області України	Damage Пошкодження ¹	Loss Втрати ¹	Needs Потреби ¹	Валовий регіональний продукт 2021 р., млрд дол. ²
Donetska	38,7	39,0	73,9	10,4
Zaporizka	13,5	30,4	33,6	8,4
Luhanska	17,8	19,1	39,1	1,9
Mykolaiivska	5,6	11,1	14,2	4,6
Kharkivska	27,8	32,3	54,9	11,8
Khersonska	12,6	25,7	35,0	3,2
Dnipropetrovska	2,9	39,3	16,4	21,5
Kyivska	11,2	82,7	42,5	10,7
Sumska	3,0	8,8	10,4	3,9
Chernihivska	5,5	10,6	15,0	4,2

¹ Примітка: Пошкодження охоплюють 22 місяці війни в період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року. Втрати охоплюють загалом 40 місяців, включаючи 22 місяці в період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року та додаткові 18 місяців до 30 червня 2025 року. Потреби охоплюють період 2024–2033 років.

² Розраховано автором за даними Держстату [35] та даними Мінфіну про середній курс долара у 2021 році.

* Складено автором за джерелом [36].

були не лише залучені, але й використані максимально ефективно як на відновлення, так і на інноваційну модернізацію економіки. Це потребує формування ефективного та прозорого механізму залучення, розподілу та використання фінансових ресурсів. Як відзначає голова комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики Д. Гетьманцев, поки що цілісного механізму фінансування немає, хоч є багато напрацювань (вставка 5). На його переконання, необхідно створення спеціалізованого державного банку розвитку на кшталт KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau – Кредитна установа для реконструкції), яка була створена у післявоєнній Німеччині у 1948 році як частина Плану Маршалла [37].

Вставка 5

Зараз діє мульти-донорська координаційна платформа для обговорення потреб у зовнішньому фінансуванні України. Є проєкт (BlackRock / JP Morgan) на початковій стадії реалізації щодо створення Фонду відновлення України на 10 млрд дол. за рахунок внесків України, донорів, у перспективі – випуску власних облігацій, який надаватиме пільгове фінансування (позики, гарантії, входження в капітал) і консультаційні послуги, що стимулюватиме залучення до 50 млрд дол. прямих іноземних інвестицій. Утім повноцінна робота такого фонду можлива тільки після закінчення війни. З боку Уряду створені певні елементи рамки реалізації проєктів відбудови: запрацювало Агентство з відновлення та розвитку інфраструктури (що в тому числі опікується проєктами Fast recovery щодо пошкодженої інфраструктури), запущено цифрову систему управління проєктами відбудови (DREAM), платформу зі збору донорської допомоги United 24, спецрахунки при основних міністерствах/НБУ, окремі фонди (наприклад, Фонд підтримки енергетики України).

Гетьманцев Д. Чому Україні необхідний спеціальний банк для відбудови. Економічна правда. 2024. 28 березня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/28/711706/>.

Кадрове забезпечення. Для відновлення і розвитку регіональних економік необхідно значний обсяг робочої сили. Однак усі регіони України втратили робочу силу внаслідок війни, хоч і не в однаковій мірі. Конфедерація роботодавців України наводить дані про втрату до 30% трудового потенціалу через виїзд за кордон та мобілізацію. Світовий Банк відзначає значні

втрати людського потенціалу та суттєве погіршення умов життя, що позначається на можливостях відтворення населення (вставка 6). Найбільші втрати припадають на прифронтові території. Оцінка Міжнародної організації з міграції внутрішнього переміщення ВПО за макрорегіонами походження та перебування станом на січень 2023 року свідчить, що регіони Сходу (включаючи Луганську, Донецьку, Запорізьку, Дніпропетровську, Харківську обл.) втратили внаслідок внутрішньої міграції майже 1,8 млн осіб. Регіони Півдня (Херсонська, Миколаївська, Одеська області) втратили від внутрішньої міграції 240 тис. осіб. Усі інші макрорегіони мали приріст населення за рахунок вимушеного переселення, найбільше – регіони Центру і Заходу (700–800 тис. осіб) [38]. Однак, враховуючи, що релокація бізнесу також відбулася в центральні та західні регіони, то дисбаланс на ринку праці спостерігається в усіх регіонах. Нині державний центр зайнятості та більшість аналітичних агентств і дослідників вказує на критичну нестачу кадрів, при чому відзначається дефіцит не лише працівників за робітничими професіями, але й фахівців практично в усіх регіонах.

Сьогодні все більш актуальними стають завдання пошуку шляхів та механізмів збереження та відтворення кадрового потенціалу регіонів, необхідного для відновлення та модернізації економіки як в умовах воєнного стану, так і в повоєнний період, які мають вирішувати усі регіони України. Важливим у цьому плані є: 1) створення умов для призупинення відпливу працівників з регіону, що можливо шляхом забезпечення більшого рівня безпеки трудової діяльності та удосконалення організаційно-правових засад зайнятості на принципах гідної праці (гідний розмір заробітної плати, забезпечення повної гарантій трудових прав і захисту інтересів працівників); 2) впровадження дієвих регіональних механізмів і стимулів повернення вимушених зовнішніх і внутрішніх мігрантів (відновлення і будівництво житла, закладів соціальної інфраструктури, створення нових робочих місць, які є привабливими для працівників та ін.); 3) використання нестандартних і гнучких форм організації праці з використанням сучасних інформаційних технологій та логістичних систем: дистанційної зайнятості, тимчасової

зайнятості, фрілансу, лізингу персоналу, аутсорсингу, аутстафінгу, вахтового методу та інших форм.

Вставка 6

«Наслідки війни для людського розвитку продовжують бути глибокими та широкомасштабними. У період з лютого 2022 року по липень 2023 року було зареєстровано майже 10 000 смертей цивільних осіб і 18 500 поранень. На початку війни 13,5 мільйона людей — приблизно третина населення України — були примусово переміщені. Станом на грудень 2023 року, за оцінками, 5,9 мільйона людей залишаються зареєстрованими як біженці по всій Європі та 3,7 мільйона як внутрішньо переміщені особи, станом на жовтень 2023 року. Війна принесла труднощі, оскільки засоби до існування були втрачені, а доступ до основних послуг був серйозно порушений, що призвело до зниження рівня життя. Різні суспільні групи стикаються з унікальними наборами викликів.... ВПО та репатріанти стикаються з багатьма проблемами, пов'язаними з їхнім соціально-економічним існуванням, стикаються з проблемами зайнятості, дефіцитом та географічними невідповідностями вакансій та зниженням заробітної плати, а також бар'єрами на ринку праці, особливо для жінок та вразливих підгруп, таких як молодь та особи з інвалідністю.

Ukraine – Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023 (English). Washington, D.C. : World Bank Group. P. 36-37. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>.

Не менш важливим є *підвищення якості робочої сили, формування сучасних компетенцій*, необхідних для відбудови і технологічної модернізації економіки регіонів. Для цього необхідно: систематично оновлювати навчальні програми, постійно модернізувати зміст навчання та активно залучати до цього підприємства; поширити систему дуальної освіти, яка забезпечує формування практичних навичок; забезпечити створення сучасної матеріально-технічної бази навчальних закладів професійно-технічної та вищої освіти. Система професійно-технічної освіти (ПТО) має повністю орієнтуватися на потреби регіональної економіки, тому важлива тісна співпраця закладів ПТО з підприємствами регіону.

Для розвитку економіки регіонів на засадах смарт-спеціалізації *вкрай важливо забезпечити тісну та ефективну взаємодію (колаборацію) усіх суб'єктів регіональної інноваційної екосистеми*. Це завдання державних та регіональних органів влади, представників бізнесових та громадських організацій, які повинні залучати до співпраці, проводити різноманітні навчальні заходи і тренінги щодо взаємодії партнерів при реалізації різноманітних проектів регіонального розвитку. Важливу допомогу в формуванні механізму колаборації надає *міжнародна програма «U-LEAD з Європою»*. Це Програма ЄС для України з розширення прав і можливостей на місцевому рівні, підзвітності та розвитку, для підтримки України на її шляху до зміцнення місцевого самоврядування. Програма має 24 регіональні офіси та працює з громадами по всій Україні. Вона сприяє прозорому, підзвітному та багаторівневому управлінню в Україні, яке відповідає на потреби громадян та розширює можливості громад, в той же час залучаючи їх до співпраці. На підсумковій конференції щодо навчального циклу «Кроки для спеціалістів. Розробка стратегії розвитку територіальної громади», відзначалося, що представники 70 громад з усієї України разом із експертами U-LEAD впродовж семи місяців працювали над розробкою стратегій розвитку, опановуючи при цьому механізми взаємодії та співпраці [39].

Висновки та напрями подальших досліджень. Значні руйнування економіки України внаслідок війни ставить завдання не просто її відбудови, а кардинальної модернізації для досягнення більшої стійкості та внутрішніх можливостей забезпечення обороноздатності країни. Це вимагає інтенсивного впровадження інноваційних технологій та виробництва. Ефективним підходом у сфері інноваційного розвитку є смарт-спеціалізація, який розроблений Європейською Комісією в рамках ініціативи «Інноваційний союз».

На регіональному рівні розумна спеціалізація є одним із інструментів формування регіональних інноваційних систем. Вона базується на активному залученні до інноваційного розвитку основних суб'єктів регіонів – бізнесових структур, органів регіональної і місцевої влади, університетів, наукових установ і громадянського суспільства, та забезпеченні їх органічної взаємодії для підвищення конкурентоспроможності і ефективності економіки регіонів. Це досягається шляхом: виявлення конкурентних переваг регіону, більш активного використання внутрішніх ресурсів; стимулювання розвитку місцевого бізнесу та підприємницьких ініціатив; прискоренням інноваційного розвитку регіону шляхом більш тісної координації бізнесу, науки, регіональних органів влади, громадських організацій; покращенням інвестиційного іміджу регіону, що дозволяє залучити більш кошти державних програм підтримки та грантів ЄС; підвищенням експортних можливостей регіону.

Смарт-спеціалізація широко використовується в останні два десятиліття країнами Європейського Союзу. В ЄС було створено Платформу Смарт-спеціалізації (S3 Platform), на регіональному та національному рівнях розроблено та профінансовано сотні стратегій смарт-спеціалізації, що дало змогу стимулювати економічний, інноваційний та соціальний розвиток регіонів. Нині Платформа S3 зараз зосереджує свою увагу на смарт-спеціалізації в країнах, що не входять до ЄС, розвиваючи партнерство для регіональних інновацій.

В Україні впровадження смарт-спеціалізації розпочалося у 2016 р. відповідно до постанови Кабінету Міністрів України про порядок розроблення регіональних стратегій розвитку. У 2021 році всі регіони України мали затверджені обласними радами регіональні стратегії розвитку з елементами смарт-спеціалізації. Однак, їх аналіз показує, що у більшості випадків у їхній розробці мав місце формальний підхід, тому у 2021 році фахівці відзначали, що не було жодного регіону, де б стратегія смарт-спеціалізації була запущеною. Більшість фахівців вважають, що в умовах війни впровадження і реалізація стратегії смарт-спеціалізації є вкрай важливим завданням для відновлення та інноваційного розвитку регіонів та країни. Нині за допомогою міжнародних партнерів в Україні формуються умови для структурної і технологічної модернізації економіки. У 2024 році Кабінетом Міністрів України затверджено План для Ukraine Facility, який є основою для реалізації програми фінансової підтримки України від Європейського Союзу протягом 2024-2027 років і має регіональне спрямування.

На основі проведеного аналізу зроблено висновок, що для забезпечення ефективної смарт-спеціалізації регіонів необхідним є:

розробка реалістичних стратегій розвитку громад і регіонів, які б використовували досвід і методичні рекомендації міжнародних партнерів з стратегічного планування, розробки та реалізації стратегій смарт-спеціалізації, забезпечували б детальний аналіз й оцінку існуючий проблем, власних ресурсів і можливостей регіонів та сприяли використанню наявних переваг;

залучення необхідних для відновлення фінансових ресурсів з внутрішніх і зовнішніх джерел, потреба в яких у більшості регіонів, що зазнали бойові дії, є дуже великою і в декілька раз перевищує їхній річний валовий регіональний продукт. Вкрай важливим є розробка дієвого і прозорого механізму залучення, розподілу та використання фінансових ресурсів, який би забезпечив найбільш ефективне використання фінансів для відновлення і модернізації;

кадрове забезпечення у відповідності до визначених завдань смарт-спеціалізації. Конфедерація роботодавців України обґрунтовує втрату до 30% трудового потенціалу країни через виїзд за кордон та мобілізацію, тому у більшості регіонів має місце критична нестача кадрів. Збереження та відновлення кількісних параметрів кадрового потенціалу регіонів потребує: створення умов для призупинення відпливу працівників з регіону, важливою умовою чого є забезпечення зайнятості на принципах гідної праці; розробки і впровадження дієвих регіональних механізмів і стимулів повернення вимушених зовнішніх і внутрішніх мігрантів; залучення до економічної діяльності пасивної частини працездатного населення регіону, в тому числі інвалідів; використання нестандартних і гнучких форм організації праці на основі сучасних інформаційних технологій та логістичних систем; створення нових робочих місць, які відповідають сучасному рівню технологічного розвитку та є привабливими для працівників.

формування навичок і компетенцій, необхідних для відновлення та інноваційної модернізації економіки регіонів на засадах смарт-спеціалізації шляхом: модернізації змісту системи професійно-технічної, вищої та інженерної освіти; поширення системи дуальної освіти; розвитку вузівської науки та залучення до неї студентів; розвитку в Україні підприємницьких університетів, які формують взаємопов'язану культуру підприємницької та інноваційної діяльності;

забезпечення до ефективною взаємодії (колаборації) усіх стейкхолдерів регіональної інноваційної екосистеми – представників регіональних органів влади, бізнесових та громадських організацій, закладів професійної освіти і науково-дослідних організацій, працівників та активних мешканців регіону.

Посилення диференціації розвитку регіонів України, значні втрати матеріальних, фінансових і людських активів, масштабні переміщення населення і бізнесу обумовлюють актуальність дослідження регіональних утворень, реалістичної оцінки їхнього стану, виявлення проблем і тенденцій розвитку, що є необхідним для розробки ефективних стратегій відновлення.

Список використаних джерел

1. \$499 млрд становлять сукупні втрати України (економічні, соціальні та інші) від війни. *УКРІНФОРМ*. 22.02.2024. URL: [https://www.ukrinform.](https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3830500-499-mlrd-stanovlat-sukupni-vtrati-ukraini-ekonomichni-socialni-ta-insi-vid-vijni.html)

[ua/rubric-ato/3830500-499-mlrd-stanovlat-sukupni-vtrati-ukraini-ekonomichni-socialni-ta-insi-vid-vijni.html](https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3830500-499-mlrd-stanovlat-sukupni-vtrati-ukraini-ekonomichni-socialni-ta-insi-vid-vijni.html).

2. Про засади державної регіональної політики: Закон України № 156-VIII, поточна редакція від 01.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.

3. Інноваційні основи відновлення та розвитку країн після збройних конфліктів: інноваційний вимір: колективна монографія / за ред. д.е.н. В. А. Омелянченка. Суми: Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2022. 280 с.

4. Яцкевич І. В. Інноваційна політика України у післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-53>.

5. Кондратенко Н. О., Красноносова О. М., Папп В. В. Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку регіонів України. *Бізнес Інформ*. 2022. Вип. №1. С. 198-204. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-198-204>.

6. Ішук С. Економіка регіонів України в умовах повномасштабної війни: новітні тенденції. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. *Економіка*. 2023. № 3. С. 24-33. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-03-24-33>.

7. Смарт-спеціалізація регіонів України: методологія та прагматика реалізації: монографія / наук. ред. І. З. Сторонянська; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2022. 424 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

8. Шевченко А. В. Інструменти активізації інноваційного розвитку у промисловості України на засадах смарт-спеціалізації. Київ: НІСД, 2022. 22 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/smart-spetsializatsiya.pdf>.

9. Циркулярна смарт-спеціалізація старопромислових шахтарських регіонів України: монографія / Д. Ю. Череватський, М. О. Солдак, О. В. Лях, Ю. С. Залознова та ін.; НАН України, Ін-т економіки промсті. Київ, 2020. 196 с.

10. Прасолова К., Данилишин Б. Основні детермінанти концепції смарт-спеціалізації регіонів. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-73>.

11. Носирев О. Смарт-спеціалізація регіонів як інноваційний вектор промислової політики. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 2 (27). С. 115–130. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2022.nom2.115>.

12. Слинко М. Ю. Смарт-спеціалізація регіону як інструмент інноваційного розвитку: дис. ... д-ра філософії / Черкаський державний технологічний університет. Черкаси, 2021. 273 с.

13. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1303/2013 від 17 грудня 2013 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_034-13#Text.

14. Etzkowitz H. *The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action*. Routledge, 2008.

15. Бажал Ю. М. Розвиток інноваційної діяльності у знанневому трикутнику "держава – університети – промисловість". *Економіка і прогнозування*. 2015. № 1. С. 76-88.

16. Carayannis E.G. and Campbell D.F.J. Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovation Systems. *Springer Briefs in Business*. 2012. P. 1-63 from

- Springer. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4614-2062-0_1.
17. Paulina González-Martinez, Domingo García-Pérez-De-Lema, Mauricio Castillo-Vergara, Peter Bent Hansen. Determinants and performance of the quadruple helix model and the mediating role of civil society. *Technology in Society*. 2023. Vol. 75. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2023.102358>.
18. SMART-спеціалізація в Україні: чому не так, як в Європі? 2020. 17 серп. URL: <https://www.industry4ukraine.net/bez-kategoriyi-uk/smart-speczializacziya-v-ukrayini-chomu-ne-tak-yak-v-evropi/>.
19. Смарт-спеціалізація в Україні. Корисні посилання. URL: <https://www.innopolicy.info/корисні-посилання>.
20. Smart Specialisation Platform. Home. URL: <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>.
21. Кудін С. І., Федик М. В. Державна політика у сфері смарт-спеціалізації регіонів. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. №41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-16>.
22. Олешко А. А., Шацька З. Я., Ровнягін О. В. Smart-спеціалізація України в перспективі післявоєнного відновлення економіки. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.9>.
23. Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF#Text>.
24. Звіт про проведення моніторингу реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року та виконання плану заходів з її реалізації на 2018-2020 роки у 2020 році. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/zvit-z-dodatkam.pdf>.
25. Смарт-спеціалізація в Україні – якою має бути цільова модель. *Industry4ukraine*. 2021. 7 лют. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-speczializacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-buty-czilova-model/>.
26. Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу реалізації зазначених стратегій і планів заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 816. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-%D0%BF#Text>.
27. Ткачук А. Оновлення Державної стратегії регіонального розвитку. Що профільне Міністерство і Кабмін повинні врахувати насамперед. *Дзеркало тижня*. 2024. 2 лют. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/opovlennja-derzhavnoji-strategiji-rehionalnoho-rozvitku-shcho-profilne-ministerstvo-i-kabmin-povinni-vrakhuvati-nasampered.html>.
28. Підопичева І. Ю. Європейський дослідницький простір: новий етап розвитку та можливості інтеграції України у воєнний і повоєнний періоди. *Економіка промисловості*. 2022. № 3 (99). С. 5-40. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.005>.
29. Носирев О. (2023). Повоєнна промислова політика відновлення економіки. *Механізм регулювання економіки*. 2023. № 2 (100). С. 41-48. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.100.07>.
30. План на €50 млрд: як Уряд та ЄС працюють над економічним зростанням України. *Економічна правда*. 2023. 7 серп. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/7/702957/>.
31. План для реалізації Ukraine Facility 2024-2027. *Міністерство економіки України*. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>.
32. Олександр Кубраков: Три ключові напрямки роботи в сфері децентралізації: завершення реформи, посилення спроможності громад та регіональний розвиток. *Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України*. 2024. 19 Березня. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35423.html>.
33. Мінінфраструктури презентувало проект оновленої Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. 2023. 20 грудня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mininfrastruktury-prezentuvalo-proekt-onovlenoi-derzhavnoi-strategii-rehionalnoho-rozvytku-na-2021-2027-roky>.
34. Понад 90% громад розробляють або вже затвердили стратегічні документи розвитку. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 2024. 8 березня. URL: <https://mtu.gov.ua/news/35390.html>.
35. Валовий регіональний продукт (2004-2021) з урахуванням перегляду даних платіжного балансу. *Державна служба статистики України*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
36. Ukraine – Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023 (English). Washington, D.C. : World Bank Group. P. 36-37. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>.
37. Гетьманцев Д. Чому Україні необхідний спеціальний банк для відбудови. *Економічна правда*. 2024. 28 березня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/28/711706/>.
38. Україна – звіт про внутрішнє переміщення в Україні. Опитування загального населення. Раунд 12 (16-23 січня 2023 року). URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-0>.
39. В Україні представники 70 громад навчилися розробляти стратегії розвитку за допомогою U-LEAD. *Укрінформ*. 08.12.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3797561-v-ukraini-predstavniki-70-gromad-navcilisa-rozroblati-strategii-rozvitku-za-dopomogou-ulead.html>.

References

1. \$499 mlrd stanovliat sukupni vtraty Ukrainy (ekonomichni, sotsialni ta inshi) vid viiny [\$499 billion is Ukraine's total losses (economic, social and other) from the war]. (2024). *UKRINFORM*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3830500-499-mlrd-stanovliat-sukupni-vtrati-ukraini-ekonomichni-socialni-ta-insi-vid-vijni.html> [in Ukrainian].
2. Pro zasady derzhavnoi rehionalnoi polityky: Zakon Ukrainy № 156-VIII, potochna redaktsiia vid 01.01.2024 r. [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine No. 156-VIII, current edition dated January 1, 2024]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> [in Ukrainian].
3. Omelianenko, V. A. (Ed.). (2022). Innovatsiini osnovy vidnovlennia ta rozvytku krain pislia zbroinykh konfliktiv: innovatsiinyi vymir [Innovative foundations of

recovery and development of countries after armed conflicts: innovative dimension]. Sumy, Institute of Strategies for Innovative Development and Knowledge Transfer. 280 p. [in Ukrainian].

4. Yatskevych, I. V. (2022). Innovatsiina polityka Ukrainy u pisliavoienni period Innovation [Policy of Ukraine in the Postwar Period]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-53> [in Ukrainian].

5. Kondratenko, N. O., Krasnonosova, O. M., Papp, V. V. (2022). Problemy ta perspektyvy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy [The Problems and Prospects of Socioeconomic Development of Regions of Ukraine]. *Biznes Inform – Business Inform*, 1, pp. 198-204. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-198-204> [in Ukrainian].

6. Ishchuk, S. (2023). Ekonomika rehioniv Ukrainy v umovakh povnomasshtabnoi viiny: novitni tendentsii [The Economy of Ukraine's Regions in the Conditions of Full-Scale War: the Latest Trends]. *Ekonomichniy chasopys Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Ekonomika – Economic journal of Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Economy*, 3, pp. 24-33. DOI: <https://doi.org/10.29038/2786-4618-2023-03-24-33> [in Ukrainian].

7. Storonianska, I. Z. (Ed.). (2022). Smart-spetsializatsiia rehioniv Ukrainy: metodolohiia ta prahmatyka realizatsii [Smart specialization of the regions of Ukraine: methodology and pragmatics of implementation]. Lviv, State University "Institute of Regional Studies named after M. I. Dolishnyi National Academy of Sciences of Ukraine". 424 p. [in Ukrainian].

8. Shevchenko, A. V. (2022). Instrumenty aktyvizatsii innovatsiinoho rozvytku u promyslovosti Ukrainy na zasadakh smart-spetsializatsii [Tools for the activation of innovative development in the industry of Ukraine on the basis of smart specialization]. Kyiv, NISD. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-12/smart-spetsializatsiya.pdf> [in Ukrainian].

9. Cherevatskyi, D. Yu., Soldak, M. O., Liakh, O. V., Zaloznova, Yu. S. et al. (2020). Tsyrukuliarna smart-spetsializatsiia staropromyslovykh shakhtarskykh rehioniv Ukrainy [Circular smart specialization of the old industrial mining regions of Ukraine]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 196 p. [in Ukrainian].

10. Prasolova, K., Danylyshyn, B. (2022). Osnovni determinanty konseptsii smart-spetsializatsii rehioniv [Key Determinants of Regions Smart Specialization Concept]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-73> [in Ukrainian].

11. Nosyriev, O. (2022). Smart-spetsializatsiia rehioniv yak innovatsiinyi vektor promyslovoi polityky. [Smart specialization of regions as an innovative vector of industrial policy]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava – Socio-Economic Problems and the State*, Vol. 27, no. 2, pp. 115-130. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2022.nom2.115> [in Ukrainian].

12. Slynko, M. Yu. (2021). Smart-spetsializatsiia rehionu yak instrument innovatsiinoho rozvytku [Smart specialization of the region as a tool of innovative development]. *Doctor's philosophy thesis*. Cherkasy, Cherkasy State Technological University. 273 p. [in Ukrainian].

13. Rehlement Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (YeS) № 1303/2013 vid 17 hrudnia 2013 roku [Regulation of the European Parliament and the Council (EU) No.

1303/2013 of December 17, 2013]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_034-13#Text [in Ukrainian].

14. Etzkowitz, H. (2008). The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action. Routledge.

15. Bazhal, Yu. M. (2015). Rozvytok innovatsiinoi diialnosti u znannievomu trykutnyku "derzhava – universytety – promyslovist" [Development of Innovation Activities Within Knowledge Triangle "Government-University-Industry"]. *Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and forecasting*, № 1, pp. 76-88 [in Ukrainian].

16. Carayannis, E. G. and Campbell, D.F.J. (2012). Mode 3 Knowledge Production in Quadruple Helix Innovation Systems. Springer Briefs in Business. (pp. 1-63 from Springer). DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4614-2062-0_1.

17. Paulina González-Martínez, Domingo García-Pérez-De-Lema, Mauricio Castillo-Vergara, Peter Bent Hansen. (2023). Determinants and performance of the quadruple helix model and the mediating role of civil society. *Technology in Society*, Vol. 75. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2023.102358>.

18. SMART-spetsializatsiia v Ukraini: chomu ne tak, yak v Yevropi? [SMART specialization in Ukraine: why not like in Europe?]. (2020, August 17). Retrieved from <https://www.industry4ukraine.net/bez-kategori-uk/smart-specializatsiya-v-ukrayini-chomu-ne-tak-yak-v-yevropi/> [in Ukrainian].

19. Smart-spetsializatsiia v Ukraini. Korysni posylannia [Smart specialization in Ukraine. useful links]. Retrieved from <https://www.innopolicy.info/корисні-посилання>.

20. Smart Specialisation Platform. Home. Retrieved from <https://s3platform.jrc.ec.europa.eu/home>.

21. Kudin, S. I., Fedyk, M. V. (2022). Derzhavna polityka u sferi smart-spetsializatsii rehioniv [State Policy in the Sphere of Regional Smart Specialization]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-16> [in Ukrainian].

22. Oleshko, A. A., Shatska, Z. Ya., Rovniahin, O. V. (2022). Smart-spetsializatsiia Ukrainy v perspektyvi pisliavoiennoho vidnovlennia ekonomiky [Smart specialization of Ukraine in the perspective of post-war economic recovery]. *Efektivna ekonomika*, 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.5.9> [in Ukrainian].

23. Poriadok rozroblennia rehionalnykh stratehii rozvytku i planiv zakhodiv z yikh realizatsii, a takozh provedennia monitorynhu ta otsinky rezultatynosti realizatsii zaznachenykh rehionalnykh stratehii i planiv zakhodiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 lystopada 2015 r. № 932 [The procedure for developing regional development strategies and action plans for their implementation, as well as monitoring and evaluating the effectiveness of the implementation of the specified regional strategies and action plans: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 11, 2015 No. 932]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

24. Zvit pro provedennia monitorynhu realizatsii Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku ta vykonannia planu zakhodiv z yii realizatsii na 2018-2020 roky u 2020 rotsi [Report on the monitoring of the implementation of the State Strategy for Regional Development until 2020 and the implementation of the

- action plan for its implementation in 2018–2020 in 2020]. Retrieved from <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2021/05/zvit-z-dodatkamyy.pdf> [in Ukrainian].
25. Smart-spetsializatsiia v Ukraini – yakoiu maie buty tsilova model [Smart specialization in Ukraine - what should be the target model]. (2021). *Industry4ukraine*. Retrieved from <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-speczializacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-butyy-czilova-model/> [in Ukrainian].
26. Poriadok rozroblennia rehionalnykh stratehii rozvytku i planiv zakhodiv z yikh realizatsii, a takozh provedennia monitorynhu realizatsii zaznachenykh stratehii i planiv zakhodiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 4 serpnia 2023 r. № 816 [The procedure for developing regional development strategies and action plans for their implementation, as well as monitoring the implementation of these strategies and action plans: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 4, 2023 No. 816]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/816-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
27. Tkachuk, A. (2024). Onovlennia Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku. Shcho profilne Ministerstvo i Kabmin povynni vrakhuvaty nasampered [Update of the State Strategy of Regional Development. What the relevant Ministry and the Cabinet of Ministers should take into account first of all.]. *Dzerkalo tyzhnia – Mirror of the week*, February 2. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/POLITICS/onovlennja-derzhavnoji-stratehiji-rehionalnoho-rozvitku-shcho-profilne-ministerstvo-i-kabmin-povynni-vrakhuvati-nasampered.html> [in Ukrainian].
28. Pidopycheva, I. Yu. (2022). Yevropeyskyi doslidnytskyi prostir: novyi etap rozvytku ta mozhlyvosti intehtratsii Ukrainy u voiennyi i povoiennyi periody [European research area: a new stage of development and opportunities for integration of Ukraine in the war and post-war periods]. *Econ. promisl.*, 3 (99), pp. 5-40. DOI: <http://doi.org/10.15407/econindustry2022.03.005> [in Ukrainian].
29. Nosyriev, O. (2023). Povoienna promyslova polityka vidnovlennia ekonomiky [Post-War Industrial Policy Recovery of the Economy]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky – Mechanism of Economic Regulation*, 2(100), pp. 41-48. DOI: <https://doi.org/10.32782/mer.2023.100.07> [in Ukrainian].
30. Plan na €50 mlrd: yak Uriad ta YeS pratsiuut nad ekonomichnym zrostanniam Ukrainy [The €50 billion plan: how the Government and the EU are working on Ukraine's economic growth]. (2023). *Ekonomichna pravda*, August 7. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/7/702957/> [in Ukrainian].
31. Plan dlia realizatsii Ukraine Facility 2024–2027 [Plan for the implementation of the Ukraine Facility 2024–2027]. *Ministry of Economy of Ukraine*. Retrieved from <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/> [in Ukrainian].
32. Oleksandr Kubrakov: Try kluchovi napriamky roboty v sferi detsentralizatsii: zavershennia reformy, posylennia spromozhnosti hromad ta rehionalnyi rozvytok [Oleksandr Kubrakov: Three key directions of work in the field of decentralization: completion of the reform, strengthening of community capacity and regional development.]. (2024, March 19). *Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine*. Retrieved from <https://mtu.gov.ua/news/35423.html> [in Ukrainian].
33. Mininfrastruktury prezentovalo proekt onovlenoi Derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku na 2021–2027 roky [The Ministry of Infrastructure presented the draft of the updated State Strategy for Regional Development for 2021–2027]. (2023, December 20). Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/mininfrastruktury-prezentovalo-proekt-onovlenoi-derzhavnoi-stratehii-rehionalnoho-rozvytku-na-2021-2027-roky> [in Ukrainian].
34. Ponad 90% hromad rozrobliaiut abo vzhe zatverdyli stratehichni dokumenty rozvytku [More than 90% of communities are developing or have already approved strategic development documents]. (2024, March 8). *Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine*. Retrieved from <https://mtu.gov.ua/news/35390.html> [in Ukrainian].
35. Valovy rehionalnyi produkt (2004–2021) z urakhuvanniam perehliadu danykh platizhnoho balansu [Gross regional product (2004–2021) taking into account the revision of balance of payments data.]. *State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
36. Ukraine – Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023. (pp. 36–37). Washington, D.C., World Bank Group. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>.
37. Hetmantsev, D. (2024). Chomu Ukraini neobkhidnyi spetsialnyi bank dlia vidbudovy [Why Ukraine needs a special bank for reconstruction]. *Ekonomichna pravda*, March 28. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/03/28/711706/> [in Ukrainian].
38. Ukraina – zvit pro vnutrishnie peremishchennia v Ukraini. Opytuvannia zahalnoho naseleennia. Raund 12 (16–23 sichnia 2023 roku) [Ukraine – report on internal displacement in Ukraine. Survey of the general population. Round 12 (January 16–23, 2023)]. Retrieved from <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremishchennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naseleennya-0> [in Ukrainian].
39. V Ukraini predstavnyky 70 hromad navchylisia rozroblaty stratehii rozvytku za dopomohoiu U-LEAD [In Ukraine, representatives of 70 communities learned how to develop development strategies with the help of U-LEAD]. (2023). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3797561-v-ukraini-predstavniki-70-gromad-navcilisa-rozroblati-strategii-rozvitku-za-dopomogou-ulead.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.04.2024

Формат цитування:

Антонюк В. П. Потреба відбудови економіки регіонів України та роль смарт-спеціалізації в її забезпеченні. *Вісник економічної науки України*. 2024. № 1 (46). С. 150–159. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1\(46\).150-159](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1(46).150-159)

Antoniuk, V. P. (2024). The Need to Rebuild the Economy of the Regions of Ukraine and the Role of Smart Specialization in its Provision. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (46), pp. 150–159. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1\(46\).150-159](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.1(46).150-159)

